

Т.Ю. Ковалевська, д-р філол. наук, проф.,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
завідувач кафедри української мови

НОВІТНІЙ ПОГЛЯД НА ТЕХНОЛОГІЇ МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ

Рецензія на монографію Л.Я.Гнатюк «Технології міжперсонального спілкування у міжкультурній комунікації» (Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2013.-336 с.)

Антропологічна спрямованість лінгвістичних досліджень з другої половини ХХ століття зумовлює активізацію уваги мовознавців до наукової кваліфікації міжперсонального спілкування як невід'ємного складника існування людини, що з часом визначає галузеву самостійність цього аспекта наукових пошуків.

Міжперсональна взаємодія - і вербальна, і невербальна - перебуває в полі зору фахівців різних наукових галузей, соціології, психології, філософії тощо. Проте саме у лінгвістиці реконструкція цього феномену здійснюється максимально об'єктивно й гештальтовано з огляду на пріоритет лінгвальної інтерпретації континуального простору внутрішньої й зовнішньої реальності, що, у свою чергу, уможливує подетальний аналіз усієї ієрархічної цілісності мовної систематики. Так, у лінгвістиці міжперсональні комунікативні явища досліджуються в структурному, семантичному, лінгвокогнітивному, функційно-комунікативному й низці інших аспектів. З огляду ж на те, що вербальні та невербальні вияви міжособистісного спілкування є виразником ментальності носіїв мови, інтерперсональна комунікація постає предметом дослідження і в межах психолінгвістики, когнітивної й комунікативної лінгвістики тощо.

Актуальність рецензованої монографії Любомири Гнатюк зумовлено потребою дальшого поглибленого вивчення категорії міжперсонального спілкування в прагмалінгвістичній парадигмі, в лінгвокультурному ракурсі зокрема. Рецензоване дослідження, безперечно, вважаємо своєчасним, актуальним і не позбавленим наукової новизни, оскільки новими виступають цілісна концепція інтерперсональної комунікації з виявом закономірностей її репрезентації в одно- і різноструктурних мовах; характеристика різних виявів комунікативних правил у різних лінгвокультурних мовленнєвих середовищах як маркерів меж норми, що визначають ефективність міжособистісної інтеракції в умовах міжкультурного спілкування. Новим є і звернення до явища іронії як до засобу ефективної міжособистісної взаємодії, причому авторка вдало проводить розмежування між іронією як імпліцитним мовленнєвим феноменом - *іронією-ефектом* та іронією як стилістичним чи драматургійним прийомом, визначає іронію як спосіб світосприйняття дійсності нацією. Новим є також розмежування комунікативних жанрів побутових і формальних дискурсів міжособистісного спілкування в різносистемних мовах. Новизна наукової розвідки визначається й новим ракурсом аналізу комунікативних явищ, що увиразнює креативний і самобутній характер монографічної праці.

Монографія надзвичайно цікава, вона викликає цілу низку міркувань, дискусійних роздумів, оскільки присвячена одному з максимально актуальних питань сучасної науки - дослідженню функційно-комунікативних аспектів та прагматичних функційних моделей у розрізі застосування міжперсонального побутового спілку-

вання з усіма складниками його реалізації в умовах міжкультурної комунікації зокрема.

Для аналізу вербальних і невербальних, прямих і опосередкованих виявів міжперсонального спілкування дібрано унікальний фактичний матеріал з типологічними інтеракціями в побутових дискурсах міжперсональної взаємодії, почерпнутий зокрема з творів видатних письменників і поетів в українськомовному, польськомовному й англійськомовному просторах.

Любомира Гнатюк уперше здійснила ідентифікацію прагматичних аспектів інтерперсональної взаємодії у слов'янських і германських мовах: українській, англійській, польській із простеженням спільного й відмінного в інтеракціях та встановленням імплікатур інтерперсональної комунікації для виокремлення диференційних та кваліфікаційних ознак міжперсональної комунікації; проаналізувала різні типи дискурсів міжособистісної взаємодії для вияву їхніх функційно-комунікативних особливостей у кожній із досліджуваних мов; визначила найсуттєвіші комунікативні жанри побутових дискурсів у кожній з аналізованих мов для окреслення їхньої ролі в піднесенні ефективності міжособистісної комунікації; довела й обгрунтувала відмінність різних засобів непрямого інформування для реалізації стратегії натяку; виявила різноманітні механізми творення підтекстової інформації; окреслила *іронію-ефект* як найвищу форму імпліцитного інформування і визначила роль іронічних висловлень серед інших технік ефективною міжособистісної взаємодії; висвітлила етноспецифіку прагматичних чинників інтерперсональної взаємодії через зіставлення моделей комунікативної поведінки мовців у різних лінгвокультурних просторах тощо.

Монографія має логічну архітектуру — складається зі вступу, трьох розділів з відповідними підрозділами, висновків, післямови, списку використаної літератури, списку використаних джерел, додатків та переліку умовних позначень. Відповідно до завдань, визначених у Вступі, вибудовано структуру основної частини роботи. Розділи і підрозділи добре структуровані, кожний розділ завершено висновками, які систематизують та узагальнюють конкретні здобутки авторки. Між собою розділи пов'язані своєрідними скрипами. Так, у першому розділі «Особливості організації комунікативного коду в міжособистісному спілкуванні» (с. 13-79) авторка анонсує поняття, на які спирається і які розробляє у наступних розділах. Наприклад, у першому розділі детально проаналізовано комунікативний кодекс з усіма його складниками. На цій основі у другому розділі «Дискурс як глобальна одиниця організації комунікативного коду» (с. 80-179) Любомирою Гнатюк розроблено типологію комунікативних жанрів побутових дискурсів на підставі найважливіших етикетних максим. На основі імплікатур дискурсу, про які йдеться у першому розділі, в третьому розділі «Роль комунікативної стратегії натяку в піднесенні ефективності міжособистісного спілкування в одно- та різноструктурних мовах. Вияв основних / неосновних моделей імпліцитної інтеракції в українській, англійській, польській мовах» (с. 190-274) досліджено механізм створення імпліцитної інформації в різних формах комічного, в іронічних висловленнях зокрема. В такий спосіб авторкою створюється своєрідний науковий континуум.

Загалом перший розділ має теоретичний характер, другий і третій розділи - теоретично-практичний.

Заслуговує на увагу з'ясування авторкою особливостей імпліцитної реалізації комунікативних намірів у простеженні взаємодії інтенцій адресанта з кооперативним принципом спілкування, внаслідок чого здійснено спробу аналізу різних типів амбівалентності. Імплікатури, що виникають внаслідок порушення кооперативного принципу, взаємодіють з підтекстом, оскільки містять більше інформації, ніж

безпосередньо в тексті. В такий спосіб, як слушно відзначає дослідниця, імплікатури спілкування виявляються одним з оптимальних засобів реалізації категорії оцінки в імпліцитних висловленнях, що, безперечно, сприяє ефективності міжперсонального спілкування. На вдало дібраному фактичному матеріалі у різних лінгвокультурних просторах авторка доводить, що умови міжособистісного спілкування нерідко вимагають пом'якшувати висловлені оцінки або навіть приховувати їх. Негативна оцінка, виражена за допомогою прагматичної імплікатури, є кращою, ніж відкрите висловлення критичного ставлення, бо адресант фактично вербально не висловлює нічого неприємного для адресата, дотримуючися вимог увічливості й уникаючи конфлікту. В цьому аспекті Любомира Гнатюк доходить слушного висновку проте, що негативні оцінки є здебільшого імпліцитними, оскільки культура спілкування вимагає уникання категоричних негативних суджень. Крім того, як слушно підкреслює дослідниця, в українській, польській, британській чи американській мовленнєвих традиціях закріплено шанобливе ставлення до адресата, що потребує стриманості в негативних оцінках і зменшення рівня їхньої категоричності. Доцільним вважаємо те, що в роботі більше уваги приділено опосередкованим формам міжперсональної взаємодії, оскільки саме цей вид ілюктивних актів є найменш вивченим і найбільш непрогнозованим у міжперсональному побутовому мовленні. Дослідження іронії як одного з оптимальних реалізаторів негативної оцінки в імплікатурі уможливорює висновок авторки про потужний прагматичний потенціал імпліцитної оцінки в іронічних висловленнях. Саме в цьому аспекті авторка зосереджує увагу на різній природі різних форм комічного, як-от: *іронія-ефект* як мовленнєвий прагматичний феномен має свої особливості, що вирізняють її з-поміж інших явищ із групи комічного — сарказму (злісного глузування) чи добродушного кепкування. Любомира Гнатюк доходить висновку, що наявність протиріччя в змісті в ситуаціях жарту, кепкування чи відкритого глузування виражається *відкрито* і не створює жодного іронічного змісту, а продукує радше сатиричний чи гумористичний ефект. Причому механізм створення іронічного змісту характеризується наявністю *прихованого значення* в прагматичній імплікатурі, яке вступає в протиріччя з буквальним значенням висловлюваного. *Іронію-ефект* розглянуто авторкою як тонку приховану насмішку, в якій наявне узгодження реплік за їхньою ілюктивною функцією, умовами успішності мовленнєвого акту, пресупозиціями, імплікатурами дискурсу, та як мовленнєвий феномен, створюваний низкою різнорівневих засобів мови за рахунок усіх випадків виникнення різкої невідповідності між буквальним значенням фрази, речення, всього висловлення з їхніми значенням на противагу іронії як літературному натяку - формі вираження думки, коли слову або звороту надано протилежне значення для вираження глузливо-критичного ставлення митця до предмета зображення.

Як позитивне слід відзначити також і прагнення авторки застосувати структурований аналіз принципу увічливості та способи його реалізації в комунікативних жанрах побутових дискурсів.

Монографія Гнатюк Любомири має достатнє наукове підґрунтя, що засвідчує розгалужена складна теоретична база аналізу, до складу якої входять не лише елементи прагмапінгвістики (ілюкція, імплікатури, амбівалентність, комунікативний кодекс, інтенція, кооперативний принцип, етикетний принцип, максими та ін.), а й етнолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики (етнос, ендемічність, лакунарність, етноспецифіка, концепт, корелят та ін.) тощо. Проте авторка не обмежується лише теоретичною кваліфікацією аналізованої проблеми, а й логічно транспонує отримані результати у практичну площину, що також доводить актуальність обраної проблематики, інтегруючи це дослідження до низки необхід-

них у сучасному мовознавстві узагальнювавши теоретико-практичних розробок. Так, теоретичні виклади, тези, постулати, типології ілюстровано унікальним фактичним матеріалом з художньої літератури українських, польських, британських та американських митців слова. Причому вдало доповнюють ілюстративний матеріал і власні спостереження дослідниці над міжперсональним спілкуванням. Про лінгвістичну ерудицію авторки монографії зокрема свідчить і огляд різних типів іронії в межах літературознавчого підходу: еволюція іронії від Гомера до сучасності, а загальнофілологічну вправність дослідниці доводить уміння обстоювати свої погляди, вступаючи в наукову полеміку з традиційними підходами, наприклад, в інтерпретації різних форм комічного, іронічних висловлень зокрема в прагмалінгвістичному, функційно-комунікативному ракурсі.

Теоретична значущість рецензованої роботи полягає в тому, що вона насамперед становить цінність як результат глибокого опрацювання проблем комунікативної лінгвістики, міжкультурного спілкування, прагмалінгвістики і под., зокрема перлокутивного впливу на адресата для досягнення оптимального ефекту. Достатніми та переконливими є висновки авторки про ментальну етноспецифіку виявів міжперсонального спілкування. Любомира Гнатюк зуміла виявити найхарактерніші типологічні ознаки виявів комунікативних жанрів побутових дискурсів у різних лінгвокультурних просторах.

Крім того, вважаємо, що монографія п.Любомири є вагомим внеском і в розробку проблем прагмалінгвістичного напрямку лінгвістики, зокрема в міжкультурному аспекті. Недостатнє розкриття функційно-комунікативного та прагматичного аспектів міжперсональної взаємодії, власне, через призму функціонування в різних лінгвокультурних просторах, потреба вивчення **етноспецифіки** функційних виявів міжперсональної комунікації, як вербальних, так і невербальних, умотивовує **актуальність** аналізованої роботи. Побажанням може бути лише ретельніше забезпечення фактичним матеріалом окремих аналізованих комунікативних явищ у досліджуваних лінгвокультурах. Проте висловлене міркування не знижує загального високого наукового рівня виконаного дослідження.

Окрема заувага торкається також підрозділу «2.4.2. Дискурс вияву уваги: КЖ симпатії, КЖ співчуття, КЖ схвалення в слов'янських (українській і польській) мовах», де Любомира Гнатюк аналізує дискурс вияву уваги за допомогою етикетних максимумів симпатії і співчуття. Прийнятною є пропозиція авторки щодо розмежування комунікативних жанрів симпатії та співчуття. Але виникає питання, як розпізнати щире і нещире співчуття, які засоби сприяють такій диференціації? Отже, при глибшій характеристиці, за участю прозорішого тлумачення та влучніших ілюстрацій авторці б вдалося відповісти і на це питання.

Проте і ця заувага аж ніяк не впливає на загальний високий рівень рецензованої монографії. Особливо приємно, що в умовах глобалізації, динамічного міжкультурного діалогу з'являються роботи, присвячені такій максимально актуальній проблемі, що, безперечно, сприятиме піднесенню ефективності міжкультурного діалогу на усіх рівнях міжперсональної взаємодії. Ознайомлення з монографією буде корисним усім, хто цікавиться проблемами комунікативної, психологічної, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології тощо.

Т.Ю. Ковалевская

Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова,
заведующая кафедрой украинского языка

**НОВЕЙШИЙ ВЗГЛЯД НА ТЕХНОЛОГИИ МЕЖЛИЧНОСТНОГО
ОБЩЕНИЯ**

Рецензия на монографию Л.Я.Гнатюк «Технологии межперсонального общения в межкультурной коммуникации» (Донецк: Изд-во «Ноулдж» (Донецкое отделение), 2013.-336 с.).

T.Y. Kovalevskaya

Odessa I. I. Mechnikov National University,
Head of the Department of the Ukrainian language

LOOK AT THE NEWEST TECHNOLOGIES INTERPERSONAL

Review of the monograph L.Y.Gnatyuk “Technology interpersonal communication in intercultural communication” (Donetsk Univ “Nouldzh” (Donetsk branch), 2013. - 336 p.)

Стаття надійшла до редакції 01.12.2013.